

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องการศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานการณ์ปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยของชุมชนประสบภัย ประกอบด้วย

- 1.1 เจ้าของหรือหน่วยงานที่ดูแลที่ดินที่ตั้งชุมชนประสบภัย
- 1.2 ข้อค้นพบจากการสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์แกนนำชุมชน
- 1.3 สรุปภาพรวมปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัย

ตอนที่ 2 การเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัย

- 2.1 แนวทางแก้ไขปัญหาระยะสั้น
- 2.2 แนวทางแก้ไขปัญหาระยะยาว
- 2.3 แนวทางแก้ไขปัญหาลเฉพาะกลุ่มชุมชนตามสภาพปัญหา
 - 2.3.1 ชุมชนที่เช่าหรืออาศัยในที่ดินของเอกชน
 - 2.3.2 ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีข้อพิพาทกับเอกชน
 - 2.3.3 ชุมชนตั้งทับที่ดินของรัฐและเอกชน
 - 2.3.4 ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหน่วยงานเดียวดูแล
 - 2.3.5 ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหลายหน่วยงานดูแล
 - 2.3.6 ชุมชนในที่ดินของรัฐที่ไม่มีหน่วยงานดูแล

4.1 สถานการณ์ปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยในชุมชนประสบภัย

4.1.1 เจ้าของหรือหน่วยงานดูแลที่ดินที่ตั้งชุมชนประสบภัย

ชุมชนประสบภัยซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 6 กลุ่ม มีทั้งชุมชนที่เช่าหรืออาศัยในที่ดินของเอกชน ชุมชนที่ตั้งทับที่ดินของรัฐและเอกชน ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหน่วยงานเดียวดูแล ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหลายหน่วยงานดูแลและชุมชนในที่ดินของรัฐที่ไม่มีหน่วยงานดูแล โดยจำแนกเจ้าของที่ดินเป็นเอกชนและหน่วยงานดูแลที่ดินตามตารางที่ 4.1 ดังนี้

ตารางที่ 4.1 เจ้าของที่ดินและหน่วยงานดูแลที่ดินอยู่อาศัยของผู้ประสบภัย

ชื่อชุมชน	เจ้าของที่ดิน/หน่วยงานที่ดูแล
<u>ชุมชนที่เช่าหรืออาศัยอยู่ในที่ดินของเอกชน</u> <u>จังหวัดภูเก็ต</u> 1. ชุมชนปลากะตักพัฒนา 2. ชุมชนขุนน้ำนรหัต	หจก. หัชนานิเวศน์ บริษัทประดิษฐ์การพัฒนา
<u>ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีข้อพิพาทกับเอกชน</u> <u>จังหวัดพังงา</u> 1. ชุมชนบ้านแหลมป้อม- บ้านน้ำเค็ม 2. ชุมชนบ้านทับตะวัน 3. ชุมชนบ้านในไร่ <u>จังหวัดภูเก็ต</u> 4. ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ - โศกโดนด 5. ชุมชนบ้านประชาสามัคคี 6. ชุมชนบ้านลาอัน	- บริษัทฟาร์อีสต์เทรดดิ้งเอนด์คอนสตรัคชัน/ กรมที่ดิน - นางรัมภา กุลวานิช/กรมที่ดิน - นายสมเกียรติ ลิธิระ/กรมที่ดิน - บริษัทประดิษฐ์การพัฒนา/กรมที่ดิน - บริษัทสมบัติ/กรมที่ดิน - นายนรหัต รักแตงาม/กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช
<u>ชุมชนตั้งทับที่ดินของรัฐและเอกชน</u> <u>จังหวัดตรัง</u> 1. ชุมชนบ้านเกาะมุกด์ <u>จังหวัดภูเก็ต</u> 2. ชุมชนบ้านหินลูกเดียว	เอกชน/กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เอกชน/กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช
<u>ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหน่วยงานเดียวดูแล</u> <u>จังหวัดพังงา</u> 1. ชุมชนบ้านทุ่งหว้า 2. ชุมชนบ้านนายสี <u>จังหวัดกระบี่</u> 4. ชุมชนบ้านท่าเลน 5. ชุมชนบ้านหัวแหลม 6. ชุมชนบ้านสังกาอู่	กรมที่ดิน กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	เจ้าของที่ดิน/หน่วยงานที่ดูแล
<u>จังหวัดภูเก็ต</u> 7. ชุมชนริมคลองปากบาง 8. ชุมชนบ้านสะพาน 9. ชุมชนบ้านท่าสัก 10. ชุมชนบ้านแหลมหลา	กรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมที่ดิน
<u>จังหวัดตรัง</u> 1. ชุมชนบ้านแหลมไทร	กรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี
<u>ชุมชนอยู่ในที่ดินที่มีหลายหน่วยงานดูแล</u> <u>จังหวัดตรัง</u> 1. ชุมชนบ้านตาสะ 2. ชุมชนบ้านฉางกลาง	กรมขนส่งทางน้ำฯ/ กรมทรัพยากรทางทะเลฯ กรมขนส่งทางน้ำฯ/หน่วยอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ 31
<u>ชุมชนอยู่ในที่ดินของรัฐที่ยังไม่มีหน่วยงานดูแล</u> <u>จังหวัดภูเก็ต</u> 1. ชุมชนบ้านท่าเรือใหม่	ไม่ชัดเจนว่ากรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี/หน่วยอนุรักษ์ป่าชายเลน หรือ อบจ. ภูเก็ตดูแล

แหล่งที่มา : สรุปจากข้อมูลการสำรวจชุมชนและสัมภาษณ์แกนนำชุมชนประสภักย์

จากตารางที่ 4.1 ปรากฏว่า

- เจ้าของที่ดินที่เป็นเอกชนมี 2 ประเภทคือ ประเภทแรกให้อยู่อาศัยหรือให้เช่าที่ดิน อีกประเภทหนึ่งเป็นเจ้าของที่ดินที่ชุมชนตั้งทับอยู่ เจ้าของที่ดินทั้งสองประเภทจะบังคับผู้ประสภักย์ให้ย้ายออกไปเพื่อนำที่ดินไปทำประโยชน์อื่น หน่วยงานของรัฐที่ดูแลที่ดินที่ชุมชนตั้งอยู่มี 6 หน่วยงาน ได้แก่ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กรมที่ดิน หน่วยอนุรักษ์ป่าชายเลนและองค์การบริหารส่วนจังหวัดภูเก็ต

เมื่อพิจารณาสภาพปัญหาที่ดินอยู่อาศัยของแต่ละกลุ่มปรากฏว่า

- กลุ่มที่ 1 เช่าหรืออาศัยในที่ดินของเอกชน ได้แก่ ชุมชนปลากระดักพัฒนาถูกบังคับให้ย้ายออกจากที่เช่า แต่ผู้ประกอบการสงสัยว่าที่ให้เช่าเป็นที่ดินของรัฐที่เจ้าของได้กรรมสิทธิ์มาโดยมิชอบ จึงขอให้จังหวัดที่เช่า ปรากฏว่าที่ดินส่วนหนึ่งมีเอกสารสิทธิแต่อีกส่วนหนึ่งเป็นที่ดินนอกโฉนด (ที่ดินของรัฐ) จังหวัดจึงให้ย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ดินนอกโฉนดเป็นการชั่วคราว ชุมชนชุมนุมน้ำรหัสถูกไล่ที่ แต่ผู้ประกอบการขอให้พิสูจน์สิทธิในที่ดินเช่า เพราะสงสัยว่าเจ้าของที่ดินให้เช่าอยู่อาศัยในเหมืองร้าง ซึ่งเป็นที่ดินของรัฐ นอกจากนี้ยังสงสัยว่าเจ้าของที่ดินบุกรุกที่ดินของรัฐโดยฉวยโอกาสขยายพื้นที่ออกไป

- กลุ่มที่ 2 อยู่ในที่ดินของรัฐที่มีข้อพิพาทกับเอกชนอย่างรุนแรง โดยเอกชนกล่าวหาว่าผู้ประกอบการบุกรุกที่ดินแต่ผู้ประกอบการอ้างว่าที่ดินอยู่อาศัยเป็นที่ดินของรัฐ เอกสารสิทธิที่เอกชนอ้างได้มาโดยไม่ถูกต้อง ขณะนี้เป็นคดีในศาลด้วยความช่วยเหลือของสภาพนาความ ชุมชนกลุ่มนี้มี 6 ชุมชน ในจังหวัดพังงา 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแหลมป้อม-บ้านน้ำเค็ม ชุมชนบ้านทับตะวันและชุมชนบ้านโนไไร่ จังหวัดภูเก็ต 3 ชุมชน คือ ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ – โคกโดนด ชุมชนบ้านประชาสามัคคี และชุมชนบ้านลาอัน

- กลุ่มที่ 3 ตั้งชุมชนทับในที่ดินของรัฐและเอกชน คือ ชุมชนบ้านเกาะมุกด์ จังหวัดตรัง และชุมชนบ้านหินลูกเดียว จังหวัดภูเก็ต ชุมชนส่วนที่อยู่ในที่ดินของรัฐได้รับการผ่อนผันให้อยู่ในที่เดิมชั่วคราว แต่บริเวณชุมชนที่อยู่ในที่ดินของเอกชนถูกบังคับให้ย้ายออกไป

- กลุ่มที่ 4 อยู่ในที่ดินของรัฐที่มีหน่วยงานเดียวดูแล 11 ชุมชน จังหวัดพังงา คือ ชุมชนบ้านทุ่งหว้าและชุมชนบ้านบางนายสี จังหวัดระนองคือ ชุมชนบ้านทะเลนอก จังหวัดกระบี่ ได้แก่ ชุมชนบ้านท่าเลน ชุมชนบ้านหัวแหลม และชุมชนบ้านสังกาอู่ จังหวัดภูเก็ต ได้แก่ ชุมชนริมคลองปากบาง ชุมชนบ้านสะพาน ชุมชนบ้านท่าสัก และชุมชนบ้านแหลมหลา จังหวัดตรัง ได้แก่ ชุมชนบ้านแหลมไทร ชุมชนบางแห่งอยู่มาก่อนการประกาศเขตเป็นที่ดินของรัฐ เช่น ชุมชนบ้านบางนายสี ถูกประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติทับที่ดินที่อยู่อาศัย ทุกชุมชนได้รับการผ่อนผันให้อยู่อาศัยในที่ดินเดิมได้ชั่วคราว

- กลุ่มที่ 5 อยู่ในที่ดินของรัฐที่มีหลายหน่วยงานดูแล ได้แก่ ชุมชนบ้านตาสะ และชุมชนบ้านฉางกลาง จังหวัดตรัง ทั้งสองชุมชนได้รับการผ่อนผันให้อยู่อาศัยในที่ดินเดิมได้ชั่วคราว

- กลุ่มที่ 6 อยู่ในที่ดินของรัฐที่ยังไม่มีหน่วยงานใดดูแล ได้แก่ ชุมชนท่าเรือใหม่ ในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งไม่ทราบว่าการขนส่งทางน้ำและพาณิชย์วิ หน่วยอนุรักษ์ป่าชายเลน หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดภูเก็ตดูแล

- ชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ดินของรัฐทุกแห่งได้รับการผ่อนผันให้อยู่ในที่ดินเดิมเป็นระยะ 5 ปี ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2543 ยกเว้นชุมชนบ้านนอกใต้ได้รับการผ่อนผันมากกว่าชุมชนอื่น โดยนายอำเภอใช้อำนาจตามระเบียบคณะกรรมการจัดการที่ดินแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515) เป็นเวลา 1 ปีร่วมกับระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2543 อีก 5 ปี รวมเป็น 6 ปี

4.1.2 ข้อค้นพบจากการสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์แกนนำชุมชน

จากการลงสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์แกนนำชุมชนทั้ง 2 ช่วงเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยพบว่าสภาพของชุมชน และความรู้สึกของผู้ประสบภัยในชุมชนเป็นดังนี้

ตารางที่ 4.2 ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ และความรู้สึกของแกนนำชุมชน

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกของชุมชน
<u>ชุมชนที่เช่าหรืออาศัยอยู่ในที่ดินของเอกชน</u> <u>จังหวัดภูเก็ต</u> 1. ชุมชนปลากระดักพัฒนา	- เช่าที่ดินกับ หจก. หัสนานิเวศน์ มาสิบกว่าปี ค่าเช่า 2,000 บาท/ไร่/เดือน แต่ออกใบเสร็จ 500 บาท/ไร่/เดือน - 8 ส.ค. 48 หจก. หัสนานิเวศน์ยื่นหนังสือบังคับให้ย้ายออกจากพื้นที่ใน 15 วัน - ชาวบ้านขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดไกล่เกลี่ย แต่ไม่เป็นผล ชาวบ้านสงสัยว่าที่ดินที่เช่าเป็นที่ของรัฐ จึงขอให้มีการพิสูจน์สิทธิปรากฏว่าชุมชนตั้งอยู่ทั้งในที่ของเอกชนและที่ดินนอกโฉนด (ที่ดินของรัฐ) 12 ไร่ จังหวัดจึงให้ย้าย	- ไม่พอใจกับท่าทีของจังหวัดที่เห็นว่าเช่าข้างเอกชน ไม่เต็มใจช่วยเหลือ นอกจากนั้นยังกล่าวดูถูกว่ามีอาชีพสกปรก ควรเลิกอาชีพนี้และย้ายออกไปได้แล้ว เมื่อเกิดปัญหาต้องรวมตัวกันร้องเรียนไปยังหน่วยงานต่างๆ จังหวัดจึงเข้ามาจัดการแก้ไขปัญหา - การอนุญาตให้อยู่อาศัยในที่ดินนอกโฉนดชั่วคราวไม่ทำอย่างจริงจัง เช่น ไม่ช่วยปรับพื้นที่ให้เช่าอยู่อาศัยได้ ไม่จัดหาระบบสาธารณูปโภคให้

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
	ไปอยู่ในที่นอกโฉนด แต่เข้าไปอยู่ไม่ได้ เพราะต้องรอปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะสมก่อน - ระหว่างรอการเข้าไปอยู่ในที่ดินแปลงใหม่ ชาวบ้านขอตัดไม้ปลาในที่เดิมไปก่อน แต่ถูกทำลายเตาต้มปลาและลานตากปลา โดยไม่มีเจ้าหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ - 15 ต.ค. 2548 อบต. แจ้งว่าน้ำเสียจากการต้มปลาทำลายสภาพแวดล้อมขอให้ชาวบ้านทำบ่อบำบัดน้ำเสีย แต่ทำเสร็จแล้วไม่มีผู้ตรวจสอบว่าได้มาตรฐานหรือไม่ - ชุมชนถูกปิดทางเข้าออกต้องอ้อมไปอีกทางหนึ่ง ทำให้ไม่สะดวกในการสัญจรเข้าออก ชาวบ้านยังถูกข่มขู่จนต้องไปออกรายการ “ร่วมมือร่วมใจ” จึงได้รับการขอมเปิดทางออก - ผู้ประสภักษ์วางแผนจัดการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้อยู่ชั่วคราว รวมทั้งจัดให้เป็นจุดแวะพักของนักท่องเที่ยวให้ชมวิถีชีวิตของชุมชนและขายสินค้าของชุมชนให้นักท่องเที่ยว	เพียงพอ

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
2. ชุมชนขุนมน้ำนรหัต	- เจ้าของที่ดินของบริษัทประดิษฐ์การพัฒนา สัญญาปีต่อปี มีระยะเวลาอยู่อาศัย 3 – 10 ปี - สงสัยว่าที่เช่าเป็นเหมืองร้างและบริษัทถมทะเลขยายพื้นที่ออกไป	- คำร้องขอไม่ได้รับการตอบสนองจากจังหวัดเท่าที่ควร
<u>ชุมชนที่ตั้งบนที่ดินของรัฐและเอกชน</u> <u>จังหวัดตรัง</u> 1. ชุมชนบ้านเกาะมุกต์	- ย้ายออกจากที่ดินของเอกชนมาอยู่ในที่ดินที่กรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยกรรมดูแลเป็นการชั่วคราว เพื่อจะย้ายไปอยู่ที่ป่าเสื่อมโทรมบริเวณอ่าวปากัง แต่ยังมีปัญหาน้ำประปาไฟฟ้าทำให้เดือดร้อนมาก	- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่มั่นใจว่าจะได้รับการช่วยเหลือจริง
<u>จังหวัดภูเก็ต</u> 2. ชุมชนบ้านหินลูกเดียว	- เป็นชาวมอแกนอยู่ในที่เอกชนและอุทยานสิรินาถ กรมอุทยานธรรมชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชดูแล - นายอำเภอแจ้งด้วยวาจาให้อยู่ในที่เดิมได้ แต่ไม่มั่นใจมากนัก	- รู้สึกว่าข้าราชการถูก ไม่ได้รับความเป็นธรรม แต่กลัวข้าราชการ ไม่รู้หนังสือและไม่รู้กฎหมายจึงไม่กล้าต่อรองหรืออ้างสิทธิ

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
<u>ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มี</u> <u>ข้อพิพาทกับเอกชน</u> <u>จังหวัดพังงา</u> 1. ชุมชนบ้านแหลมป้อม- บ้านน้ำเค็ม	- มีข้อพิพาทกับบริษัทฟาร์อีสต์ เทรดดิ้งเอนด์คอนสตรัคชันอย่าง รุนแรง ชุมชนถูกฟ้องไล่ที่ แคน นำชุมชนถูกคุกคามชีวิต บ้านบาง หลังถูกทำลาย - การช่วยเหลือจากภาครัฐไม่ ทั่วถึงโดยเฉพาะผู้อาศัยในที่ดินที่ มีข้อพิพาทกับเอกชนไม่มีโอกาส จะได้รับบริการด้าน สาธารณสุขจากภาครัฐ - กฟผ. ตั้งเสาไฟฟ้าในแนวเสา เดิมแต่ไม่ต่อสายไฟฟ้าให้ เพราะ ต้องผ่านที่ดินที่มีข้อพิพาทกับ เอกชน โทรศัพท์ต้องเสียค่ารักษา เครื่องเดือนละ 100 บาท แต่ต่อ สายเข้ามาใช้ไม่ได้ ชาวบ้านต้อง ขโมยไฟฟ้า ใช้น้ำบ่อที่มีองค์กร เอกชนขุดบ่อให้ - กำลังจัดทำผังชุมชนโดยจัดให้มี พื้นที่สาธารณะ แต่ชาวบ้าน บางส่วนเชื่อว่าพื้นที่ดังกล่าวอาจ ทับที่ดินของตนจึงไม่เห็นด้วย - ต้องการพิสูจน์ในที่ดิน เพราะ เชื่อว่ามีหลักฐานการอยู่อาศัยมา ก่อนเอกชน	- รัฐบาลแก้ไขปัญหไม่ได้เพราะ มีนักการเมืองระดับชาติเกี่ยวข้อง กับบริษัทฟาร์อีสต์เทรดดิ้งเอนด์ คอนสตรัคชันและมีอำนาจเหนือ ข้าราชการอยู่เบื้องหลัง - ไม่พอใจมากกับการปฏิบัติของ หน่วยงานของรัฐ แต่ชื่นชมกับ ความช่วยเหลือขององค์กรพัฒนา เอกชน

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกของชุมชน
	- ต้องการให้ภาครัฐช่วยเหลือด้านสาธารณูปโภคโดยด่วน - ต้องการผู้ประสานความเข้าใจกับภาครัฐและช่วยจัดให้การช่วยเหลือต่างๆ เป็นระบบมากขึ้น - องค์กรพัฒนาเอกชนช่วยเหลือผู้ประสบภัยเป็นอย่างมาก ทั้งการสร้างบ้านพักอาศัย อาหาร ยา รักษาโรค การฟื้นฟูชุมชน มีทุนจากความจากสภาพทุนความช่วยด้านคดีและให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ - ยังมีการคุกคามชีวิตแกนนำ และมีการฟ้องร้องดำเนินคดีแกนนำ - ค่อนข้างพอใจที่ดินอยู่อาศัยรวมถึงความช่วยเหลือเรื่องบ้านพักอาศัย แต่ยังไม่รู้ว่ามีสิทธิอยู่ในที่ดินเพียงชั่วคราว - อยากไปตั้งบ้านเรือนในที่ริมทะเลที่เป็นที่จอดเรือซึ่งห่างจากชุมชนประมาณ 1 กิโลเมตร	
2. ชุมชนบ้านทับตะวัน	- เป็นชาวมอแกนอยู่ในที่ดินที่มีข้อพิพาทกับนางรัมภา กุลวานิช ซึ่งยื่นขอโฉนดแต่ยังไม่มีการรังวัด	- รู้สึกว่าถูกเหยียดหยามที่เป็นชาวมอแกน เด็กชาวมอแกนเข้ากับเด็กทั่วไปไม่ค่อยได้ มีปัญหาทั้งที่โรงเรียนและชุมชนใกล้เคียง

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
	- ชาวบ้านพอใจกับบ้านพักชั่วคราวที่เอกชนหลายองค์กรสร้างให้ - มีการจัดวางผังชุมชนค่อนข้างดี - ต้องการเอกสารสิทธิรวมของชุมชน (เอกสารที่ทางราชการรับรองให้ทุกคนมีสิทธิตั้งชุมชนอยู่อาศัยในที่ดินของรัฐได้)	- ต้องการให้คนทั่วไปยอมรับว่าเป็นคนไทยและเข้าใจวิถีชีวิตของชาวมอแกน - ต้องการให้ภาครัฐยอมรับความเป็นไทยและช่วยเหลือให้มากกว่านี้
3. ชุมชนบ้านโนไไร่	- นายสมเกียรติ ลิธิระ ขอรังวัดที่ดินแต่ผู้ประสบภัยคัดค้าน - หน่วยงานของรัฐจะช่วยเหลือสร้างบ้านพักให้เฉพาะผู้มีเอกสารสิทธิ ส่วนผู้ไม่มีเอกสารสิทธิจะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งสถานทูตบางประเทศ - มีเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนมาประจำในชุมชน - ชุมชนส่วนที่ไม่มีเอกสารสิทธิได้รับการผ่อนผันให้ด่อน้ำประปาและไฟฟ้าได้ แต่ค่าบริการกลับมากเกินไปจนเกินความเป็นจริง - เอกชนต้องการฟ้องขับไล่แต่ระบอบเขตที่ดินที่จะฟ้องไม่ได้ จึงให้คนมาหลอกว่าจะรังวัดแบ่งที่ดินให้โดยให้ผู้ประสบภัยใช้	- หน่วยงานภาครัฐเลือกปฏิบัติเพราะไม่ออกเอกสารสิทธิให้ผู้ประสบภัยที่อยู่อาศัยในที่ดินของรัฐมานานแต่ออกให้เอกชนซึ่งไม่เคยเข้ามาทำประโยชน์เลย - การแก้ไขปัญหาล้มเหลวเพราะมีนักการเมืองระดับสูงอยู่เบื้องหลัง โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งระดับสูงและระดับท้องถิ่นร่วมทำผิดกฎหมายด้วย

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
	ไม้ปักเป็นเขตที่ดินทั้ง 4 ด้านเพื่อชี้ขอบเขตที่ดินที่ครอบครองแล้วให้ถ่ายรูปส่งไปให้ จากนั้นไม่นานชาวบ้านก็ถูกนายทุนฟ้องข้อหาบุกรุกที่ดิน - ทนายความจากสภาทนายความช่วยเหลือเรื่องคดี แต่ชาวบ้านมีปัญหาเรื่องเงินวงศาลและค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี - มีพื้นที่รกร้างลักษณะเป็นเกาะแคบยาวตั้งขนานไปกับชายฝั่งหน้าชุมชนถูกนายทุนซึ่งชาวบ้านยืนยันว่าไม่เคยเข้ามาครอบครองใช้ประโยชน์มาก่อนปักหมุดและขอรังวัดที่ดิน แก่นนำชุมชนได้นำรองอธิบดีกรมที่ดินสำรวจแล้วแต่มีแนวโน้มว่าจะมีการออกเอกสารสิทธิให้เอกชน	
<u>จังหวัดภูเก็ต</u> 4. ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ - โลกโตนด	- มีข้อพิพาทกับบริษัทประดิสส์ การพัฒนา - เดิมเป็นที่ประทานบัตรทำเหมืองแร่ แต่ปล่อยเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ชาวบ้านเข้ามาจับจองอยู่อาศัยจนปี 2535 คนที่อยู่	- หน่วยงานของรัฐเลือกปฏิบัติไม่ได้รับความเป็นธรรม - เชื่อว่าแก้ไขปัญหาที่ดินไม่ได้ เพราะมีนักการเมืองและเจ้าหน้าที่บางคนอยู่เบื้องหลัง

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
	ที่หลังเข้ามาซื้อต่อ แต่ไม่มีการออกเอกสารสิทธิ - ที่ดินทั้งชุมชนแบ่งเป็น 3 แปลงติดกันองธนาการ 1,200 ล้านบาท - ผู้มีบ้านเลขที่ชั่วคราวต้องการเอกสารสิทธิเพื่อขอน้ำประปาและไฟฟ้า - นายทุนอ้างเอกสารสิทธิในที่ดินชุมชนโคกโดนด แต่ชาวบ้านเชื่อว่าได้เอกสารสิทธิมาโดยมิชอบ - ต้องการพิสูจน์สิทธิในที่ดิน - ต้องการให้จัดที่ดินสาธารณะเป็นที่อยู่อาศัยและออกเอกสารสิทธิรวม	
5. ชุมชนประชาสามัคคี	- มีข้อพิพาทกับบริษัทสมบัติ - ชาวบ้านอยู่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 - 2476 มีใช้น้ำระบาด ย้ายไปอยู่ หมู่ 4 และ 4 แต่ที่หมู่ 1 (ที่เดิม) ยังมีสวนผลไม้ตกค้างอยู่ - 2508 นายสมบัติ ได้สัมปทานเหมืองแร่ ต่อมาโอนให้บริษัทสมบัติจำกัด แต่ทำเหมืองได้ 4-5 ปีก็หมดสินแร่ มีการทำเหมืองหลอกโดยนำดินจากภายนอกไปถมที่ป่าและใช้น้ำฉีดทำลายกุโบร์	- เชื่อว่าแก้ไขปัญหานั้นไม่ได้ เพราะมีนักการเมืองและเจ้าหน้าที่อยู่เบื้องหลัง

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้ลึกของชุมชน
	ของชาวบ้าน ขณะนี้ยังมีคนดูแลที่ดินของนายทุนอาศัยอยู่ในแปลงเดียวกับผู้ประสบภัย - ผู้ประสบภัยต้องการให้พิสูจน์สิทธิในที่ดินว่าเป็นของรัฐ นายทุน หรือชาวบ้าน ถ้าเป็นของรัฐชาวบ้านขออยู่อาศัยตามเงื่อนไขที่รัฐกำหนด - ผู้ประสบภัยขอไฟฟ้า ประปาไม่ได้ ต้องซื้อและยังถูกคุกคามชีวิตด้วย - เพื่อป้องกันไม่ให้เอกชนบุกรุกที่ดินของรัฐ ผู้ประสบภัยร่วมกันปลูกป่าชายเลนโดยขยายพื้นที่ป่าชายเลนออกไปเรื่อยๆ - ร่วมกับชุมชนอื่นตั้งเครือข่ายผู้ประสบภัยจากคลื่นสึนามิเพื่อสร้างอำนาจการต่อรอง	
6. ชุมชนบ้านลาฮัน	- อยู่ในที่ดินที่กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดูแลมานานแล้ว แต่ต่อมานายन्हัสรักแตงาม อังกรมสิทธิ ขณะนี้กำลังถูกฟ้องไล่ที่ - จังหวัดสำรวจความเสียหายแล้ว แต่ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือใดๆ	- สับสน ไม่ทราบว่าเอกชนหรือหน่วยราชการเป็นเจ้าของ

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
	- อยู่ใกล้ถนนซึ่งมีแนวสายไฟฟ้าผ่าน แต่ขอไฟฟ้าไม่ได้เพราะไม่มีบ้านเลขที่ นอกจากนั้นยังขาดน้ำประปาด้วย - มีองค์กรพัฒนาเอกชนบางแห่งเข้ามาช่วยสร้างบ้านพักให้	
<u>ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มี</u> <u>หน่วยงานเดียวดูแล</u> <u>จังหวัดพังงา</u> 1. ชุมชนบ้านทุ่งหว้า	- เป็นชุมชนมอแกนที่ตั้งอยู่ในที่ดินราชพัสดุ ได้รับการจัดตั้งชุมชนโดยแบ่งที่ดินให้ชุมชนอยู่อาศัย 16 ไร่ อีก 10 ไร่กันไว้ให้หน่วยงานใช้ประโยชน์ - ผู้ประสบภัยเข้าใจว่าได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยเป็นการถาวร แต่เมื่อผู้วิจัยแสดงเอกสารให้เห็นว่าได้รับการผ่อนผันให้อยู่ชั่วคราวเพียง 5 ปี และจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาการเช่าที่ดินเพื่อย้ายชุมชน ผู้ประสบภัยเสียขวัญเป็นอย่างมาก	- ผู้ประสบภัยหวั่นไหวมากเมื่อรู้ความจริงว่าได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยเพียงชั่วคราว รู้สึกกระแวงราชการว่าไม่ชี้แจงความจริงให้ผู้ประสบภัยทราบ และรู้สึกว่ามันคงในที่ดินอยู่อาศัย
2. ชุมชนบ้านบางนายสี	- ตั้งชุมชนก่อนมีการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ - ผู้ประสบภัยขอให้ตรวจสอบการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ	- ผู้ประสบภัยเห็นว่าราชการทำงานล่าช้ามาก ไม่สนใจทุกข์สุขของผู้ประสบภัย ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากทางราชการ

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
	ทับที่ดินดินอยู่อาศัยของชุมชน และขอให้รังวัดเพื่อออกเอกสาร สิทธิให้แต่ยังไม่มีความคืบหน้า	
<u>จังหวัดระนอง</u> 3. ชุมชนบ้านทะเลนอก	- อาศัยในที่ดินริมทะเลซึ่งกรม ขนส่งทางน้ำและพาณิชยวิบูล - ได้รับบ้านพักครบทุกครัวเรือน แล้ว	- พอใจกับความช่วยเหลือที่ได้รับ แต่ต้องการให้ราชการอนุญาตให้ อยู่อาศัยในที่เดิมอย่างถาวร
<u>จังหวัดกระบี่</u> 4. ชุมชนบ้านท่าเลน	- บุกรุกที่ชายทะเล จังหวัด จัดสร้างบ้านพักให้ในที่ดิน สาธารณะประจำหมู่บ้านแล้ว	- ยังรู้สึกไม่มั่นคง ต้องการอยู่ใน ที่ดินเดิมโดยขอให้รับรองสิทธิ การอยู่อาศัย
5. ชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะ ลันตาใหญ่	- เป็นมุสลิมมีอาชีพประมงหลัง คลื่นสึนามิ อบต. ต้องการให้ย้าย ที่ใหม่ไปอยู่เชิงเขาโกสั่วัด โดย จะพัฒนาที่ดินของชุมชนประส ภักเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่ชาวบ้านไม่ยอมไปอยู่ เพราะไกลจากที่จอดเรือและทำ ประมงไม่สะดวก - ไม่ได้รับความช่วยเหลือด้าน การซ่อมแซมเรือที่เสียหายอย่าง ทั่วถึงและเป็นธรรม - ต้องการอยู่ในที่เดิมโดยขอให้ม ีการรับรองสิทธิในที่อยู่อาศัยด้วย	- ผู้ประสบภัยไม่เห็นด้วยกับแนว ทางแก้ไขปัญหาของ อบต. ที่ให้ ย้ายชุมชนไปอยู่ที่อื่น เพราะขัด วิถีทางทำกิน และต้องการ เรียกร้องกับหน่วยงานส่วนกลาง รวมถึงนายกรัฐมนตรีให้ ช่วยเหลือด้วย

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
6. ชุมชนบ้านสังกาอู๋	- เดิมไม่มีหน่วยงานใดแสดงขอบเขตที่ดินที่ดูแลอย่างชัดเจน แต่หลังเกิดคลื่นสึนามิ กรมขนส่งทางน้ำฯ ได้ปักหมุดเขตทับที่ดินที่ผู้ประสบภัยอยู่อาศัย - รัฐจัดสรรที่ดินชุมชนใหม่ให้ แต่ไกลจากฝั่งทะเล ชาวบ้านต้องการอยู่ที่เดิมเพราะไม่สะดวกในการทำประมง	- ไม่ค่อยพอใจกับการที่กรมขนส่งทางน้ำฯ ปักหมุดแสดงขอบเขตที่ดินที่ดูแลทับที่ดินอยู่อาศัยของชุมชนหลังเกิดสึนามิ - รู้สึกไม่มั่นคงในที่ดินอยู่อาศัย - ไม่พอใจกับการที่รัฐต้องการให้ย้ายชุมชน เพราะเห็นว่าไม่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมแก้ปัญหาของชุมชนด้วย
<u>จังหวัดภูเก็ต</u> 7. ชุมชนริมคลองปากบาง	- สภาพชุมชนด้านหลังชิดเชิงเขา ด้านหน้าติดคลอง คลองฝั่งตรงข้ามเป็นโรงแรม ปากคลองเป็นทะเล ชาวบ้านใช้ลำคลองเป็นทางเข้าออก มีถนนท้ายชุมชนแต่ถูกนายทุนถมดินปิดทาง เข้าออกได้เฉพาะรถมอเตอร์ไซค์เท่านั้น - นายทุนต้องการไล่ที่โดยใช้วิธีถมถนนและถมคลองตั้งแต่ปลายคลองท้ายหมู่บ้าน เพื่อให้ชุมชนไม่มีที่จอดเรือ ในที่สุดก็จำเป็นต้องย้ายออกไป - ต้องการให้ราชการสั่งระงับการถมถนนและถมคลอง	- ท้อแท้เพราะรู้สึกว่านายทุนมีอิทธิพลเหนือข้าราชการ กล้าทำผิดไม่เกรงกลัวกฎหมาย - ค่อนข้างหมดหวังที่จะอยู่ในที่ดินเดิม

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
8. ชุมชนบ้านสะปำ	- เป็นชาวอุ้มฉะโวกะ เดิมอยู่ในพื้นที่เชิงเขาแล้วถูกกดดันให้ย้ายลงมาเรื่อยๆ จนอยู่ชิดชายทะเลมากกว่า 50 ปี ต่อมากรมขนส่งทางน้ำฯ สั่งให้ย้ายออกจากพื้นที่แต่ไม่ได้จัดสรรพื้นที่ใหม่ให้ - จังหวัดประกาศให้มาขอความช่วยเหลือซ่อมเรือที่เสียหาย แต่ไม่มีหน่วยงานของรัฐแจ้งให้ทราบ มารู้เมื่อหมดระยะเวลาแล้ว จึงไม่ได้รับความช่วยเหลือใดๆ ผู้ประสบภัยต้องกู้เงินนอกระบบดอกเบี้ยร้อยละ 20 เพื่อใช้ซ่อมเรือ - ไม่มีหน่วยงานของรัฐช่วยซ่อมแซมบ้านพักอาศัย มีแต่สถานทูตอิตาลีและองค์กรพัฒนาเอกชนบางแห่งให้ความช่วยเหลือด้านวัสดุก่อสร้าง โดยผู้ประสบภัยช่วยกันซ่อมบ้านเอง - ต้องซื้อน้ำประปา และไฟฟ้าจากภายนอกชุมชนในราคาแพงมาก - บ้านแต่ละหลังอยู่กันอย่างแออัดมาก ประมาณ 2-3 ครอบครัว ไม่ต่ำกว่า 10 คน เพราะอยู่ในพื้นที่ที่ขยายออกไปไม่ได้แล้ว	- รู้สึกว่ารัฐไม่ให้ความช่วยเหลือแล้วยังซ้ำเติมโดยสั่งให้ย้ายออกไปโดยไม่จัดหาที่ดินแปลงใหม่ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตให้แทน

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
9. ชุมชนบ้านท่าสัก	- อยู่ในที่ดินกรมป่าไม้ เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่เกือบไม่ได้รับการช่วยเหลือจากราชการ - ต้องต่อน้ำประปา ไฟฟ้าจากบ้านอื่น (บ้านที่อยู่หน้าชุมชนติดถนนใหญ่ ซึ่งมีฐานะดีกว่าบ้านอื่นๆ) ซึ่งค่าน้ำประปา ไฟฟ้าแพงมาก - เป็นชุมชนที่ไม่รู้หนังสือ (อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้) เด็กไม่มีสูติบัตรส่วนใหญ่จึงไม่ได้เรียนหนังสือ - เวลาน้ำทะเลขึ้นจะท่วมชุมชน	- ถูกทางราชการทอดทิ้ง ต้องช่วยตัวเอง เมื่อเกิดคลื่นสึนามิก็ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยราชการ - อยากย้ายไปอยู่ที่อื่นที่ไม่ถูกน้ำทะเลท่วมและมีโรงเรียนให้เด็กในชุมชนได้เรียนหนังสือ
10. ชุมชนบ้านแหลมหลา	- อยู่ในที่ราชพัสดุ แต่ต้องการสิทธิอยู่อาศัย ชาวบ้านได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐ 1,000 – 2,000 บาท/ครัวเรือนแต่ไม่พอ - ทราบว่าจะได้รับเงินทุนการศึกษาคนละ 15,000 บาท โดยรับแจ้งว่าจัดทำเอกสารเสร็จแล้ว แต่ยังไม่ได้รับเงิน - ทราบว่าจะได้ทุนช่วยเหลือผู้มีอาชีพค้าขายคนละ 20,000 บาท แต่ยังไม่ได้รับเงิน - ต้องการให้หน่วยงานของรัฐช่วยแซมบ้านห้องน้ำ เรือประมงอย่างจริงจัง	- หน่วยงานของรัฐทำงานแบบฉาบฉวยสัญญาว่าจะช่วยเหลือด้านต่างๆ แต่พอข่าวเริ่มซาลงก็ไม่ดำเนินการต่อไป - ไม่ไว้วางใจหน่วยงานของรัฐ เห็นว่าองค์กรพัฒนาเอกชนน่าเชื่อถือมากกว่า

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
11. ชุมชนบ้านแหลมไทร	- เป็นชุมชนที่อยู่รอยต่อระหว่างจังหวัดตรังกับอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ เคยไปติดต่อขอ น.ส. 3 ที่จังหวัดตรัง แต่ได้รับแจ้งให้ไปติดต่อสำนักงานที่ดินคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ชาวบ้านเห็นว่ายุ่งยากเพราะอาศัยอยู่จังหวัดหนึ่งแต่ต้องไปติดต่ออีกจังหวัดหนึ่งจึงไม่ดำเนินการ ต่อเนื่องจากได้เอกสารสิทธิ - มีแท้งค์เก็บน้ำแต่ไม่มีปั๊มพ์สูบน้ำจึงใช้น้ำไม่ได้ ต้องการให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยเหลือด่วน	- ไม่ได้รับการอำนวยความสะดวกและความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐตามที่ได้สัญญาไว้
<u>ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหลายหน่วยงานดูแล</u> <u>จังหวัดตรัง</u> 1. ชุมชนบ้านตาสะ	- ชาวบ้านอยู่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนระบุว่าอยู่ในที่ดินของรัฐ แต่ชาวบ้านต้องการให้พิสูจน์สิทธิและขอให้ออกเอกสารสิทธิร่วม - จัดตั้งเครือข่ายประมงพื้นบ้านเพื่อต่อรองกับส่วนกลางและจังหวัดซึ่งค่อนข้างจะได้ผล	- เห็นว่าไม่ได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมจากรัฐ จำเป็นต้องใช้พลังกลุ่ม/เครือข่ายกดดันต่อรองกับภาครัฐอย่างจริงจัง
2. ชุมชนบ้านฉางหลวง	- มีถนนเข้าออกสองทาง ทางหนึ่งต้องอ้อมด้านหลังชุมชนซึ่ง	- ไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลเท่าที่ควร แม้แต่จาก อบต. ซึ่งมี

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อชุมชน	ข้อมูลจากการสำรวจ/สัมภาษณ์	ความรู้สึกรู้สึกของชุมชน
	ไกลมากและไม่สะดวก ถนนอีกเส้นหนึ่งอยู่ใกล้กับบ่อเลี้ยงกุ้งของนายทุนซึ่งนายทุนขุดดินลอกบ่อขึ้นมากจนใช้ไม่ได้ แต่ผู้ประสพภัยไม่กล้าคัดค้านหรือแจ้ง อบต. สั่งให้นายทุนหยุดดำเนินการ - ต้องซื้อน้ำประปาและไฟฟ้าในราคาแพงมาก	หน้าที่ดูแลใกล้ชิดโดยตรง
<u>ชุมชนในที่ดินที่ไม่มี</u> <u>หน่วยงานดูแล/ตักสำรวจ</u> <u>จังหวัดภูเก็ต</u> 1. ชุมชนบ้านท่าเรือใหม่	- ต้องการให้พิสูจน์สิทธิว่ากรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี/หน่วยอนุรักษ์ป่าชายเลน หรือ อบจ. ภูเก็ตดูแลที่ดินที่ชุมชนอยู่อาศัย - ขาดแคลนสาธารณูปโภค โดยเฉพาะน้ำประปา ไฟฟ้า หน้าฝนซื้อน้ำประปา 250 บาทต่อ 2,000 ลิตร ถ้าน้ำแล้งต้องซื้อ 500 บาทต่อ 2,000 ลิตร ไฟฟ้าต้องขอต่อจากโรงงานที่ติดกับชุมชน	- ถูกทอดทิ้งจากหน่วยงานของรัฐ ถ้าจะไปติดต่อให้ช่วยเหลือก็ไม่รู้ว่าจะติดต่อหน่วยงานใด

แหล่งที่มา : สรุปจากข้อมูลการสำรวจชุมชนและสัมภาษณ์แกนนำชุมชนประสพภัย

4.1.3 สรุปภาพรวมปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยในชุมชนผู้ประสบภัย

จากการลงสำรวจชุมชนผู้วิจัยพบว่าสถานการณ์ปัญหาที่ดินอยู่อาศัยของผู้ประสบภัยเป็นดังนี้

4.1.3.1 สภาพที่ดินอยู่อาศัยของชุมชนผู้ประสบภัย

1) ผู้ประสบภัยบุกรุกที่ดินของรัฐเพราะความจำเป็นต้องตั้งชุมชนใกล้เคียงประกอบอาชีพ

การบุกรุกที่ดินของรัฐสืบเนื่องมาตั้งแต่ผู้รับจ้างทำงานในเหมืองแร่จะตั้งบ้านเรือนในที่ดินของรัฐรายรอบเหมืองแร่ เมื่อหมดสัมปทานก็เปลี่ยนอาชีพอื่นส่วนใหญ่เป็นชาวประมงแต่ยังอาศัยอยู่ในที่เดิมเพราะติดทะเล คนที่รับจ้างโรงงานซ่อมเรือก็จะตั้งชุมชนใกล้เคียงอยู่ต่อเรือซึ่งเป็นที่ดินของรัฐเช่นกัน ชุมชนบางแห่งบุกรุกที่ดินของรัฐมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ลูกหลานบางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าบุกรุกที่ดินของรัฐ ยิ่งกว่านั้นยังไม่รู้ว่าจะย้ายไปอยู่ที่ไหนที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตด้วย การแก้ไขปัญหาบุกรุกจึงต้องใช้ความรอบคอบ โดยไม่อาจใช้วิธีการบังคับให้ย้ายออกไปเท่านั้น เพราะจะสร้างความเดือดร้อนให้กับคนส่วนใหญ่จนเกิดการเรียกร้องให้เป็นปัญหาการเมืองจนสร้างความยุ่งยากให้แก่รัฐบาลได้

2) รัฐประกาศเขตที่ดินทับชุมชนที่อยู่มาก่อนมีประกาศ

ชุมชนหลายแห่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ดินรกร้างว่างเปล่าก่อนทางราชการประกาศเป็นเขตที่ดินของรัฐ เช่น ชุมชนบ้านบางนายาสตั้งชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 จน 24 ปีต่อมาได้มีประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติทับที่ดินที่ชุมชนอยู่อาศัย ชุมชนอ่าวพระนางอยู่มาก่อนปี พ.ศ. 2526 ซึ่งเป็นปีที่ประกาศอุทยานแห่งชาติทับชุมชน ชุมชนบ้านเกาะทรายคำตั้งถิ่นฐานเมื่อปี พ.ศ. 2450 จนปี พ.ศ. 2527 ถูกประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติทับชุมชน ชาวบ้านหาเช้ากินค่ำไม่รู้ว่าสามารถขอเอกสารสิทธิได้อย่างไร ประกอบกับกลัวข้าราชการจึงไม่สนใจจะได้เอกสารสิทธิ เมื่อไม่มีเอกสารสิทธิก็กลายเป็นผู้บุกรุกที่ดินของรัฐ

3) ผู้ประสบภัยบุกรุกที่ดินของรัฐเพราะไม่เข้าใจกฎหมายหรือไม่สนใจสิทธิของตน

การบุกรุกที่ดินของรัฐหลายแห่งเกิดจากชาวบ้านไม่รู้กฎหมาย ชาวบ้านหลายคนเข้าใจว่ามีใบเสียบายี่บารุงท้องที่แสดงว่าราชการรับรองกรรมสิทธิในที่ดินที่ครอบครองแล้ว ซึ่งที่จริงเอกสารสิทธิต้องเป็นโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3, น.ส. 3 ก., น.ส. 2, ส.ค. 1) ไม่ใช่ใบเสียบายี่บารุงท้องที่ ชาวบ้านไม่ให้ความสำคัญกับเอกสารสิทธิ แม้จะทราบว่าทางราชการให้ไปขอเอกสารสิทธิได้ก็ไม่สนใจ หรือไปขอแล้วแต่ไม่ดำเนินการให้เสร็จทุกขั้นตอนจนได้เอกสารสิทธิ หลายคนอ้างเหตุผลว่ายากจนต้องทำมาหากินจนไม่มีเวลาไปติดต่อ

ราชการ ไปหลายครั้งก็ต้องเสียรายได้แต่ละวันไป ผู้ประสบภัยจึงมีปัญหาในพินิจการครอบครองทำประโยชน์ในที่ดินในเวลานี้

4.1.3.2. สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนประสบภัย

1) ชุมชนประสบภัยส่วนหนึ่งขาดระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็น

ชุมชนหลายแห่งมีความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นมาก ขาดเส้นทางเข้าออกที่มีสภาพดี บ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ท่อประปาหรือเสาไฟฟ้าแต่ขอไม่ได้เพราะไม่มีเลขบ้าน ต้องซื้อน้ำประปาและไฟฟ้าในราคาแพงมาก บางแห่งยังคงใช้ตะเกียงน้ำมันอยู่ สภาพเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาที่ยังกระจายไม่ทั่วถึง แต่ด้วยนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการพัฒนาภาคใต้เป็นแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ล้าหลังเหล่านี้กลับเป็นที่สนใจของนายทุนและพยายามกดดันให้ชาวบ้านย้ายออกไป

2) ชุมชนประสบภัยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ถูกรัฐมองอย่างแปลกแยก

หน่วยงานภาครัฐมองชุมชนประสบภัยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น มอแกนหรืออุลักลาไว้อย่างแปลกแยก ไม่เข้าใจวิถีชีวิตที่แตกต่างจากคนไทยทั่วไป วางตัวห่างและเลือกปฏิบัติ ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านแถบชุมชนบ้านน้ำเค็มได้รับความช่วยเหลือเรื่องเรือประมงอย่างเต็มที่ แต่ชาวมอแกนใกล้ชุมชนแห่งนั้นกลับไม่ได้รับความช่วยเหลือเลย แกนนำชุมชนบ้านทับตะวันขอให้ผู้วิจัยช่วยเหลือกรณีที่เด็กนักเรียนชาวมอแกนซึ่งเรียนรวมกับเด็กไทยในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ถูกเลือกปฏิบัติ ผู้ใหญ่บ้านบ้านสะปำซึ่งเป็นชาวอุลักลาไว้มอบอกกับผู้วิจัยว่าเคยขอให้หน่วยราชการช่วยเหลือหลายเรื่อง แต่ได้รับการดูถูกและตอบสนองน้อยมากจนคิดว่าต้องพึ่งตนเองดีกว่า ชุมชนเหล่านี้รู้สึกว่าถูกเลือกปฏิบัติ จะเรียกร้องก็ไม่เกิดผลใดๆ ชุมชนบางแห่ง เช่น ชุมชนบ้านทุ่งหว้าจึงเรียกร้องให้สังคมนวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐสนับสนุนการตั้งศูนย์วัฒนธรรมชาวมอแกน รวมทั้งสนใจเรียนรู้วิถีชีวิตชาวมอแกนเพื่อให้มีทัศนคติต่อชาวมอแกนดีขึ้น

3) ผู้ประสบภัยเปลี่ยนฐานะเป็นคนยากจนอย่างฉับพลัน

เดิมชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ประสบภัยมีทั้งที่พออยู่พอกิน ฐานะปานกลางและคนรวย แม้จะมีคนยากจนแต่ยังพอดำเนินชีวิตได้อย่างไม่ขัดสนมากนัก คลื่นสึนามิทำลายฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ประสบภัยเกือบทุกคนอย่างยับเยิน ทรัพย์สินเสียหายเกือบหมด การประกอบอาชีพสะดุดลง รายได้ที่เคยมีหายไป ความยากจนเป็นอุปสรรคในการฟื้นฟูและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ผู้ประสบภัยจำเป็นต้องกู้เงินนอกระบบมาใช้จ่ายประจำวัน ผู้ถูกฟ้องขับไล่ที่ไม่มีเงินวางศาลหรือเป็นค้ำอื่นใช้จ่ายอื่นเพื่อต่อสู้คดี ตัวอย่างเช่นชุมชนบ้านโนไระ ศาลสั่งให้กู้หนี้ทั้งสองฝ่ายรังวัดเขตที่ดินเพื่อประกอบการวินิจฉัยโดยให้ออกค่ารังวัดคนละครึ่ง จำนวนเงินดังกล่าวไม่มากแต่วันทันหาไม่ได้ ฐานะความเป็นอยู่ที่ขัดสนเช่นนี้ทำให้ยากที่จะฟื้นตัวโดยเร็ว

4) ผู้ประสบภัยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยขาดความช่วยเหลืออย่างจริงจัง

ผู้ประสบภัยโดยเฉพาะแกนนำชุมชนที่พิพาทกับเอกชนหลายแห่งถูกข่มขู่ คุกคาม ชีวิต เช่น แกนนำชุมชนบ้านน้ำเค็ม บางรายทรัพย์สินถูกทำลายต่อหน้าต่อตาก็มี แม้จะมีข้อมูลที่ชัดเจนจากองค์กรต่างๆ เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ หรือคณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา แต่เมื่อหน่วยงานรับเรื่องร้องเรียนหรือรับแจ้งความแล้วก็ไม่ดำเนินการให้คืบหน้า ผู้ประสบภัยรู้สึกที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ถูกเลือกปฏิบัติ เพราะถ้าผู้ประสบภัยกระทำความผิดเล็กน้อย เช่น ทำลายรั้วที่นายทุนตั้งขวางทางเข้าออกชุมชนจะถูกจับกุมดำเนินคดีโดยไม่มีการผ่อนผัน

4.1.3.3 ความช่วยเหลือจากฝ่ายต่างๆ

1) การใช้มาตรการผ่อนผันให้อยู่อาศัยชั่วคราวในที่ดินของรัฐลี้ภัยกัน

ชุมชนประสบภัยที่บุกรุกที่ดินของรัฐเกือบทุกแห่ง ได้รับการผ่อนผันให้อยู่อาศัยได้ในที่ดินเดิม (ยกเว้นชุมชนที่จังหวัดจัดหาที่ดินให้อยู่ใหม่ได้แล้ว) แต่มาตรการผ่อนผันโดยใช้ดุลพินิจต่างกัน เช่น ชุมชนบ้านนอกเล จังหวัดภูเก็ต นายอำเภอผ่อนผันให้อยู่อาศัยชั่วคราว 1 ปี ตามระเบียบคณะกรรมการจัดการที่ดินแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515) แล้วใช้อำนาจตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2543 อีก 5 ปี รวมเป็น 6 ปี แต่ในชุมชนอื่นๆ ได้แก่ 5 ปี ตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2543

2) การผ่อนผันให้อยู่อาศัยชั่วคราวในที่ดินเดิมเป็นมาตรการระยะสั้น

หลังเกิดคลื่นสึนามิหน่วยงานดูแลที่ดินของรัฐผ่อนผันให้ผู้ประสบภัยอาศัยในที่ดินเดิมเพียง 5 - 6 ปี ในขณะที่รัฐบาลยังไม่สามารถกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหาระยะยาวได้ หากหมดระยะเวลาผ่อนผันแล้วยังไม่มีมาตรการช่วยเหลือที่ชัดเจน ผู้ประสบภัยจะรวมตัวร่วมกับเครือข่ายปัญหาที่ดินในภาคอื่นๆ เป็นพลังมวลชนกดดันรัฐบาลอย่างแน่นนอน

3) การช่วยเหลือของภาครัฐฉาบฉวยและไม่ทั่วถึงทุกชุมชน

อาจเป็นเพราะต้องดำเนินการตามกฎหมายหรือกรอบระเบียบของทางราชการอย่างเคร่งครัด ความช่วยเหลือจากภาครัฐจึงฉาบฉวยและไม่ทั่วถึง เห็นได้จากหน่วยงานภาครัฐไม่สร้างบ้านพักชั่วคราวให้ผู้ประสบภัยจำนวนมากที่สงสัยว่าอยู่ในที่ดินของรัฐ ข้าราชการมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้ประสบภัย ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน หน่วยงานต่างๆ ไม่ประสานงานกัน มีการทุจริตคอร์รัปชัน รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐจะแสดงให้เห็นว่าทุ่มเทช่วยเหลือชุมชนที่สังคมสนใจเป็นพิเศษ แต่พอสังคมลดความสนใจก็ไม่ดำเนินการต่อ หน่วยงานส่วนกลางไม่มีระบบกำกับตรวจสอบการทำงานของหน่วยปฏิบัติในพื้นที่ประสบภัย การช่วยเหลือเป็นลักษณะสังคมสงเคราะห์ แจกแล้ว

ก็หายไป แตกต่างจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้สิ่งต่างๆ ในระยะแรกที่ผู้ประสบภัยช่วยตัวเองไม่ได้ แล้วประกอบให้ผู้ประสบภัยพัฒนาความเข้มแข็งให้ช่วยตัวเองได้ในเวลาต่อมา

4) การช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาชุมชนจริงจังและทั่วถึงทุกชุมชน

ความช่วยเหลือที่ผู้ประสบภัยได้รับเกือบทุกด้านส่วนใหญ่มาจากภาคเอกชน ประชาชนและส่วนอื่นที่ไม่ใช่ภาครัฐ โดยเฉพาะจากองค์กรพัฒนาเอกชนในส่วนกลางและในพื้นที่ องค์กรเหล่านี้มีเงินทุนมาก มีนโยบายและแผนงานที่ชัดเจน เจ้าหน้าที่คุ้นเคยกับผู้ประสบภัยเพราะ ทำงานกับชุมชนมานาน เมื่อเกิดพิบัติภัยก็ลงทำงานอย่างจริงจังในชุมชนได้ทันที ช่วยเหลือทุกคน และทุกเชื้อชาติโดยไม่เลือกปฏิบัติ โดยเน้นการฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนประสบภัยให้เข้มแข็งพึ่งตนเอง ได้ ผู้ประสบภัยจึงรู้สึกยังมีความหวังที่จะมีชีวิตดีในอนาคตเพราะความช่วยเหลือขององค์กรพัฒนา เอกชน

5) ความช่วยเหลือของภาครัฐไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ความช่วยเหลือของภาครัฐเป็นการคิดให้ทำ ทำให้ ไม่ยอมรับหลักการมีส่วนร่วม ของประชาชนหรือมีก็จำกัดมาก ประกอบกับไม่เข้าใจวิถีชีวิตของคนในชุมชน ความช่วยเหลือ บางอย่างที่รัฐให้ผู้ประสบภัยจึงไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ภาครัฐจัดหาที่ดินอยู่อาศัยให้ ใหม่แต่ห่างจากทะเลซึ่งเป็นที่ทำอาชีพประมง ผู้ประสบภัยก็ไปอยู่ไม่ได้

6) ความช่วยเหลือจากภายนอกมีส่วนลดทอนความเข้มแข็งของชุมชน

เดิมชุมชนมีความเป็นญาติพี่น้องกันสูงมาก ผู้นำเป็นที่เคารพนับถือและ เป็นหลักของชุมชน หลังเกิดคลื่นสึนามิหน่วยราชการ เอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนให้ความ ช่วยเหลือผ่านผู้นำชุมชน แต่ผู้นำไม่สามารถจัดสรรความช่วยเหลือให้ผู้เดือดร้อนอย่างทั่วถึงและ เป็นธรรม มีการเล่นพรรคเล่นพวกอย่างรุนแรง ผู้นำจะแจกสิ่งของหรือปลุกบ้านให้ญาติและคนสนิท แม้ว่าอยู่นอกชุมชน คนที่เดือดร้อนจริงไม่ได้รับความช่วยเหลือ (เช่น คนทำประมงไม่ได้รับแจกเรือ แต่ญาติผู้นำชุมชนอยู่นอกชุมชนและไม่ได้ทำประมงได้รับเรือ) คนในชุมชนจึงแตกแยกกันซึ่งมี ผลกระทบต่อการฟื้นฟูพัฒนาชุมชนในอนาคต

4.1.3.4 ทศนคติของผู้ประสบภัยต่อรัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐ

1) ผู้ประสบภัยเห็นว่ารัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐไม่ช่วยเหลืออย่างจริงจัง

ทศนคติไม่ดีต่อทางราชการเพิ่มมากขึ้นหลังเกิดคลื่นสึนามิ ผู้ประสบภัยรู้สึก ว่าหน่วยงานของรัฐหรือข้าราชการพึ่งไม่คอยได้ ไม่ใส่ใจดูแลความทุกข์ร้อน ไม่ให้ความเป็นธรรม วางตัวเหินห่าง เวลาช่วยเหลือชาวบ้านชอบทำท่าเป็น “นาย” หรือ “ผู้มีพระคุณ” รับปากแล้วไม่ทำ ตามสัญญา เลือกปฏิบัติ เช่น ช่วยเหลือเต็มที่เฉพาะชุมชนที่สังคมสนใจเป็นพิเศษ ไม่ออกเอกสารสิทธิ ให้ชาวบ้านแต่ออกให้นายทุน ใช้กฎหมายกับผู้ประสบภัยอย่างเข้มงวดแต่ผ่อนปรนให้นายทุน

ผู้ประสบภัยส่วนใหญ่หวาดระแวงท่าทีของทางราชการ ไม่วางใจข้อเสนอของราชการง่ายๆ ทศนคติของผู้ประสบภัยเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาดินที่อยู่อาศัย

2) ผู้ประสบภัยไม่เชื่อมั่นในแนวทางแก้ไขปัญหาดินของทางราชการ

แนวทางแก้ไขปัญหาดินเกือบทั้งหมดกำหนดโดยทางราชการฝ่ายเดียว ชาวบ้านเห็นว่าไม่ตรงกับปัญหา แก้เท่าไรก็ไม่สำเร็จ เป็นการ “เกาไม่ถูกที่คัน” ปัญหาของชาวบ้านควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมพิจารณามาตรการต่างๆ ด้วย ผู้ประสบภัยจึงพยายามเสนอแนวทางต่างๆ ให้ทางราชการพิจารณา เช่น เครือข่ายกลุ่มประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดินที่อยู่อาศัยโดยผสมผสานระหว่าง “สิทธิบุคคล” “สิทธิชุมชน” และ “สิทธิสาธารณะ” หรือเครือข่ายผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิเสนอให้ออก “โฉนดชุมชน” รับรองสิทธิการอยู่อาศัยของชุมชนแทนการออกเอกสารสิทธิเป็นรายบุคคล เพื่อป้องกันการนำที่ดินไปขายแล้วบุกรุกที่ดินของรัฐต่อไปอีก

3) ผู้ประสบภัยกังวลว่านโยบายของรัฐบาลจะกระทบความมั่นคงของชุมชน

ช่วงเวลาที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้นำประเทศ รัฐบาลใช้นโยบายเศรษฐกิจนำสังคมตลอดมา นโยบายพัฒนาด้านเศรษฐกิจบางเรื่องสร้างความกังวลแก่ผู้ประสบภัยเป็นอย่างมากโดยเฉพาะกฎหมายเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยกังวลว่ารัฐบาลอาจประกาศเขตทับชุมชนอยู่อาศัยแล้วบังคับเวนคืนที่ดินที่ได้เอกสารสิทธิโดยชอบและเป็นที่ตั้งชุมชนมานานจนมั่นคงแล้ว ผู้ประสบภัยเห็นว่านโยบายนี้สร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชนอย่างรุนแรงจนพูดกันทั่วไปว่าเหมือนถูกคลื่นสึนามิรอบสองซึ่งรุนแรงกว่ารอบแรกหลายเท่า เพราะคลื่นลูกแรกยังเหลือซากให้ฟื้นฟู แต่นโยบายแบบคลื่นสึนามิรอบสองนี้จะทำให้ล้มละลายจนไม่มีอะไรเหลือเลย

4.2 กรอบการวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหาดิน

ผู้วิจัยวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหาดินที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัยจากคลื่นสึนามิโดยใช้กรอบการพิจารณาดังต่อไปนี้

4.2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน และมาตรา 84 บัญญัติให้รัฐต้องจัดระบบการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม

4.2.2. แนวทางของคณะกรรมการการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ สรุปว่า

4.2.2.1. กรณีที่ดินที่มีเอกสารสิทธิให้ดำเนินการแก้ไขปัญหไปตามกฎหมายนั้น

4.2.2.2. กรณีไม่มีเอกสารสิทธิหากอยู่ในหลักเกณฑ์ตามข้อกำหนดที่สามารถออกเอกสารสิทธิได้ ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการโดยด่วน

4.2.2.3. กรณีที่เป็นที่ดินของรัฐ ถ้าได้แย้งสิทธิให้ดำเนินการพิสูจน์สิทธิตามแนวทางการแก้ไขปัญหของคณะกรรมการการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ ถ้าไม่ได้แย้งสิทธิให้พิจารณาว่าสมควรให้ทำประโยชน์ในที่ดินเดิมหรือไม่ หากสมควรให้ดำเนินการอนุญาตให้ถูกต้องตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หากไม่สมควรให้จัดหาที่อื่นให้เป็นการทดแทน

4.2.3. แนวทางที่เครือข่ายผู้ประสบภัยเสนอให้รัฐดำเนินการ

4.2.3.1. ให้นำที่ดินที่ไม่ใช่ประโยชน์และชาวบ้านครอบครองทำกินอยู่แล้วมาจัดให้ชาวบ้านและรับรองสิทธิการทำประโยชน์แก่ชุมชน

4.2.3.2. ให้ตั้งคณะกรรมการตรวจสอบที่ดินที่ให้สัมปทานแก่เอกชน หากเป็นสัญญาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย รัฐเสียประโยชน์ หักสัญญาแล้ว ทำสัญญาเกินจริง หรือบุกรุกพื้นที่เกินสัญญา ให้ยกเลิกสัญญาเช่าแล้วนำที่ดินมาจัดให้ชาวบ้านในพื้นที่

4.2.3.3. ขอให้ตรวจสอบที่ดินเอกชน ถ้าได้รับเอกสารสิทธิโดยมิชอบหรือทิ้งร้างว่างเปล่าเกินกฎหมายกำหนดให้เพิกถอนหรือเวนคืนแล้วนำที่ดินมาจัดให้ชาวบ้านในพื้นที่

4.3. การเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัย

4.3.1. แนวทางแก้ไขปัญหาระยะสั้น เป็นแนวทางที่รัฐบาลควรดำเนินการในช่วงระยะเวลาที่ผ่อนผันให้ผู้ประสบภัยอยู่ชั่วคราวในที่ดินของรัฐ (5 ปี) ดังนี้

4.3.1.1. การเร่งสำรวจขอบเขตที่ดินของรัฐให้เสร็จสมบูรณ์ โดยเร็ว

ในขณะนี้การบริหารจัดการที่ดินของรัฐไม่มีความชัดเจนซึ่งเห็นได้จากแนวเขตที่ดินของแต่ละหน่วยงานดูเลียงทับซ้อนกัน ที่ดินบางแปลงขาดหน่วยงานรับผิดชอบ ขอบเขตที่ดินของรัฐกับของเอกชนยังเลื่อมซ้อนกัน การวางแผนกันที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคตไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจัง รัฐบาลมีนโยบายจัดหาที่ดินใหม่ให้ชุมชนที่ต้องย้ายออกไปแต่ยังไม่มีข้อมูลที่ดินว่างเปล่าเตรียมไว้ ดังนั้น รัฐบาลจึงควรเร่งรัดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสำรวจขอบเขตที่ดินของรัฐให้เสร็จสมบูรณ์โดยเร็วซึ่งจะช่วยให้มีข้อมูลที่ใช้วางแผนจัดการที่ดินที่มีประสิทธิภาพ

4.3.1.2. การเร่งพิสูจน์สิทธิในที่ดินเพื่อก่อเอกสารสิทธิหรือเพิกถอนเอกสารสิทธิ

การพิสูจน์สิทธิในที่ดินเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกๆ ที่หน่วยงานของรัฐต้องดำเนินการให้เสร็จโดยเร็วตามแนวทางที่คณะกรรมการการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐได้กำหนดไว้

เครื่องคิด เพื่อให้เป็นธรรมต่อผู้ประสบภัย เอกชนคู่พิพาทและฝ่ายอื่นที่เกี่ยวข้อง กรณีที่ต้องพิสูจน์สิทธิในที่ดินควรมี 4 ลักษณะได้แก่

- 1) เอกชนอ้างกรรมสิทธิ์ทับซ้อนที่ดินของรัฐ ควรดำเนินการพิสูจน์สิทธิทุกราย
- 2) ผู้มีที่ดินที่มีหลักฐานน่าเชื่อได้ว่าได้มาโดยบุกรุกที่ดินของรัฐ ถ้ามีผู้เสนอหลักฐานน่าเชื่อว่าเจ้าของที่ดินที่เก็บที่ดินไว้หรือให้เช่าได้เอกสารสิทธิโดยมิชอบหรือเกินจริง หากพิสูจน์แล้วว่าได้กรรมสิทธิ์โดยมิชอบหรือเกินจริงต้องเพิกถอนเอกสารสิทธิ
- 3) ผู้โต้แย้งสิทธิการครอบครองทำประโยชน์ในที่ดิน ถ้ามีการโต้แย้งสิทธิครอบครองทำประโยชน์ในที่ดินต้องให้มีการพิสูจน์สิทธิโดยดำเนินการตามขั้นตอนที่คณะกรรมการการแก้ไขปัญหการบุกรุกที่ดินของรัฐกำหนด
- 4) การพิสูจน์ขอบเขตชุมชน ขณะนี้มีคนจำนวนมากบุกรุกเข้าไปตั้งชุมชนในที่ดินของรัฐ รัฐควรกำหนดขอบเขตพื้นที่ชุมชนอยู่อาศัยให้ชัดเจนเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกที่ดินของรัฐขยายตัวออกไป จากนั้นจึงใช้มาตรการอื่นตามความเหมาะสม เช่น ผ่อนผันให้อยู่ในที่ดินเดิมให้เช่าอยู่อาศัยในที่ดินเดิม ย้ายชุมชน หรือหาที่ดินแปลงใหม่ให้เช่า

4.3.1.3 การตั้งกองทุนช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัย

ผู้ประสบภัยส่วนใหญ่อยู่ในสภาพเกือบหมดตัว หมดหวัง ความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป ทำมาหากินลำบากเพราะเครื่องมือประกอบอาชีพและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย เป็นหนี้เพราะต้องกู้เงินมาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น ขาดสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคที่จำเป็นเพราะถูกคลื่นสึนามิทำลาย ฯลฯ ความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นเรื่องเร่งด่วนเฉพาะหน้าระยะสั้นเท่านั้น รัฐบาลควรกำหนดมาตรการช่วยเหลือระยะยาวโดยจัดตั้ง “กองทุนช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยจากคลื่นสึนามิ” ให้กู้ยืมเพื่อฟื้นฟูคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น การซ่อมหรือสร้างบ้านพัก ซ่อมแซมอุปกรณ์ประกอบอาชีพ ทุนทำมาหากิน ทุนการศึกษา ค่ารักษาพยาบาล ซื่อที่ดินตั้งชุมชน ค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี ค่าใช้จ่ายในการขอพิสูจน์สิทธิในที่ดิน และความจำเป็นอื่นๆ อาจให้ผู้ประสบภัยด้วยกัน คนในชุมชนหรือนอกชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ หรือสหกรณ์ในชุมชนค้ำประกันก็ได้ นอกจากจะช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ประสบภัยแล้ว กองทุนนี้ยังช่วยฟื้นฟูชุมชนให้เข้มแข็งในระยะยาวอีกด้วย

4.3.1.4 การบูรณะฟื้นฟูหรือจัดหาระบบสาธารณูปโภคให้ชุมชน

จังหวัดควรตรวจสอบสาธารณูปโภคที่เสียหายแล้วจัดสรรงบประมาณบูรณะฟื้นฟูให้อยู่ในสภาพดี รวมทั้งจัดหาสาธารณูปโภคพื้นฐานให้ชุมชนที่ขาดแคลนโดยเร็ว เช่น สร้างถังน้ำพร้อมปั๊มพ่นน้ำให้หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำประปา เพื่อให้สามารถสูบน้ำหรือเก็บน้ำฝนไว้ใช้ได้

ชาวบ้านอยู่บ้านไม่มีเลขที่ซึ่งขอต่อน้ำประปาและไฟฟ้าไม่ได้นั้น จังหวัดควรขอให้หน่วยบริการผ่อนผันให้ติดตั้งมิเตอร์จ่ายไฟฟ้าและน้ำประปาให้ชุมชนใช้เป็นส่วนกลางเป็นกรณีพิเศษไปก่อน

4.3.1.5 การติดตามและสนับสนุนหน่วยงานให้ช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้ตามสัญญา

ช่วงที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลาที่พิบัติภัยผ่านไปหลายเดือนแล้ว แต่มีหลายชุมชนยังไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐครบถ้วนตามที่สัญญาไว้ รัฐบาลควรเร่งรัดติดตามให้จังหวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการให้แล้วเสร็จพร้อมรายงานผลให้ทราบด้วย ควรสุ่มตัวอย่างชุมชนที่ได้รับการช่วยเหลือ เพื่อตรวจสอบการดำเนินงานของจังหวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย

4.3.1.6 การจัดตั้งเครือข่ายแก้ไขปัญหาที่ดินอยู่อาศัยของผู้ประสบภัย

การจัดการที่ดินของรัฐต้องมีทั้งอนุรักษ์ รักษา ใช้ประโยชน์และพัฒนาด้วย แม้ว่าในขณะนี้การปฏิรูปกฎหมายที่ดินเพื่อให้แนวปฏิบัติของหน่วยงานดูแลที่ดินของรัฐสอดคล้องกันยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ แต่หน่วยงานดูแลที่ดินของรัฐควรจัดระบบประสานงานกันเพื่อให้การจัดการที่ดินของรัฐเป็นไปในทิศทางเดียวกันให้มากที่สุด นอกจากนั้นควรสร้างเครือข่ายประสานกับภาคนอกราชการ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา องค์กรภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) การดำเนินการควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้ เพื่อให้หน่วยงานบริหารจัดการที่ดินมีข้อมูลที่สมบูรณ์และแม่นยำในการวางแผน มีช่องทางที่ผู้ประสบภัยร้องขอโดยไม่ต้องกดดันด้วยพลังมวลชนจนเป็นประเด็นทางการเมือง ตลอดจนสามารถชักนำคนในชุมชนให้ร่วมมือดูแลรักษาที่ดินของรัฐตามแนวทางที่รัฐกำหนดโดยผ่านเครือข่ายได้ด้วย

4.3.2 แนวทางแก้ไขปัญหาระยะยาว เป็นแนวทางที่ใช้แก้ไขปัญหาดินของรัฐที่นำไปใช้ในพื้นที่ประสบภัยจากคลื่นสึนามิรวมทั้งพื้นที่อื่น ได้แก่

4.3.2.1 การปรับแก้กฎหมายที่ดินโดยเพิ่มหลักการใหม่ ได้แก่

1) การกำหนดให้มีระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชน

ในปัจจุบันประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2479 กำหนดระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นสองระบบคือ ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของรัฐและระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของเอกชน กรณีที่ดินของรัฐ การบริหารจัดการที่ดินโดยให้หน่วยงานของรัฐรับผิดชอบฝ่ายเดียวอาจไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะดูแลที่ดินของรัฐที่มีจำนวนมหาศาลได้ จะเห็นได้จากการบุกรุกที่ดินของรัฐที่ขยายตัวอย่างกว้างขวาง หรือสภาพพื้นที่ที่เสียหายจากการกระทำของคนหรือธรรมชาติเพิ่มทวีมากขึ้น ปัจจุบันนี้มีคนเข้าไปบุกรุกที่ดินของรัฐจำนวนมากกระจายอยู่ทุกภูมิภาค การที่รัฐใช้มาตรการบังคับให้ออกไปโดยจัดหาที่ดินตั้งชุมชนให้ใหม่อาจแก้ไข

ปัญหาของบางชุมชนได้เท่านั้น แต่ส่วนใหญ่จะเกิดปัญหาตามมาเพราะรัฐไม่สามารถจัดหาที่ดินให้สอดคล้องกับการทำมาหากินและวิถีชีวิตของชาวบ้านได้ รัฐควรเพิ่ม “ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชน” ให้ชุมชนที่อยู่อาศัยหรือทำกินในที่ดินของรัฐแล้วอยู่ต่อไปตามแนวเขตชุมชนที่รัฐกำหนดไว้ ให้ชุมชนที่มีอำนาจบริหารจัดการที่ดินภายใต้เงื่อนไขที่รัฐกำหนด โดยอาจออก “โฉนดชุมชน” เป็นเอกสารรับรองสิทธิอยู่อาศัยและให้ชุมชนมีอำนาจบริหารจัดการที่ดินที่อยู่อาศัย ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชนจะสอดคล้องกับมาตรา 46 และมาตรา 56 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งบัญญัติเรื่องสิทธิชุมชนและสิทธิของบุคคลร่วมกับรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สถานภาพของชาวบ้านจะเปลี่ยนจาก “ผู้บุกรุกที่ดินของรัฐ” เป็น “ผู้มีสิทธิอยู่อาศัยในที่ดินของรัฐ” และ “ผู้ช่วยดูแลรักษาที่ดินของรัฐ” ชุมชนจะรู้สึกหวงแหนที่ดินที่อยู่อาศัย ทำมาหากินและเผื่อไว้ที่ดินข้างเคียง ไม่ยอมให้ใครเข้ามาบุกรุกหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมซึ่งจะนำผลกระทบมาสู่ชุมชนที่อยู่อาศัย ช่วยลดปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐโดยชาวบ้าน และรักษาสภาพที่ดินของรัฐให้มีความสมบูรณ์โดยชาวบ้านจำนวนมากที่กระจายอยู่ทั่วไป แทนเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีจำนวนเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ ระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชนควรใช้ผืนดินกับชุมชนที่อยู่ในที่ดินของรัฐที่มีมาก่อนตามที่หน่วยงานสำรวจไว้แล้วเท่านั้น ไม่ใช้กับกรณีการบุกรุกที่ดินของรัฐรายใหม่

2) การปรับแก้ระยะเวลาเช่าที่ดินของชาวบ้านกับเอกชนให้เท่าเทียมกัน

ในปัจจุบันรัฐบาลกำหนดให้เอกชนเช่าที่ดินเพื่อประกอบธุรกิจได้ 99 ปี แต่ให้ชาวบ้านเช่าที่ดินอยู่อาศัยหรือทำกินได้ไม่เกิน 30 ปี ระยะเวลาที่แตกต่างกันสะท้อนให้เห็นแนวคิดของรัฐบาลที่มองว่าที่ดินของรัฐเป็น “ต้นทุนทางเศรษฐกิจ” ไม่ใช่ “ต้นทุนทางสังคม” หรืออีกนัยหนึ่งรัฐบาลเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านสังคม แนวทางพัฒนาลักษณะนี้สร้างความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม คนยากจนหรือ “รากแก้ว” ที่จำเป็นต้องอาศัยที่ดินของรัฐอยู่อาศัยหรือทำมาหากินไม่ได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกับนายทุน รัฐบาลจึงควรยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีที่ให้ชาวบ้านเช่าที่ดินของรัฐได้เพียง 30 ปีและมีมติใหม่โดยขยายเวลาให้ชาวบ้านเช่าที่ดินของรัฐได้เท่ากันกับเอกชน

3) การกำหนดให้รัฐมีอำนาจเวนคืนหรือบังคับซื้อที่ดินของเอกชนที่ไม่ทำประโยชน์เพื่อจัดสรรให้คนยากจน

ในขณะนี้รัฐบาลมีความจำเป็นต้องจัดหาที่ดินจำนวนมากเพื่อจัดสรรให้คนยากจนอยู่อาศัยหรือทำกินโดยนำที่ดินของรัฐมาดำเนินการตลอดมา ที่ดินของรัฐซึ่งควรสงวนรักษาไว้ทำประโยชน์จึงมีจำนวนลดลงทุกที ตรงกันข้ามที่ดินจำนวนมหาศาลที่เอกชนซื้อเก็บไว้หรือเก็งกำไรถูกทิ้งร้างว่างเปล่าโดยไม่ได้ทำประโยชน์ รัฐควรออกกฎหมายแก้ไขกำหนดขนาดการถือครองที่ดินในประมวลกฎหมายที่ดิน ที่ดินส่วนเกินควรเวนคืนหรือบังคับซื้อเพื่อให้รัฐนำมาใช้ประโยชน์

เช่น จัดสรรให้คนยากจนอยู่อาศัยหรือทำกิน จัดสร้างสวนสาธารณะ ฯลฯ วิธีการนี้จะช่วยให้การใช้ที่ดินในประเทศเกิดประโยชน์สูงสุด

4) การใช้ภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้าและภาษีมรดกเพื่อให้เกิดการกระจาย

การถือครองที่ดิน

ขณะนี้มีคนจำนวนมากถือครองที่ดินไว้เป็นมรดกหรือเก็งกำไร ที่ดินบางส่วนได้มาจากการยุบชวบ้านให้บุกรุกที่ดินของรัฐ รัฐควรใช้นโยบายจัดเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า รวมทั้งภาษีมรดกเป็นแรงผลักดันให้เกิดการกระจายการถือครองและการใช้ประโยชน์ในที่ดินให้มีประสิทธิภาพ นักการเมืองหรือนายทุนที่ได้ที่ดินมาโดยมิชอบรวมทั้งคนทั่วไปที่มีที่ดินจำนวนมากจะถูกเก็บภาษีทั้งสองประเภทนี้สูงมากจนทนต่อการเสียภาษีไม่ไหวจนจำต้องขายที่ดินให้แก่รัฐหรือประชาชนใช้ทำประโยชน์

4.3.2.2 การใช้อำนาจตุลาการระงับข้อพิพาทที่ดิน

ขณะนี้การยุติข้อพิพาทระหว่างเอกชนเจ้าของที่ดินกับชาวบ้านทำได้ 2 วิธี วิธีแรกนายอำเภอไกล่เกลี่ยประนีประนอมทั้งสองฝ่าย อีกวิธีหนึ่งคู่กรณีจะนำเรื่องฟ้องร้องต่อศาล วิธีแรกช่วยให้คู่กรณีมีความสมานฉันท์ไม่บาดร้ายและยุติความขัดแย้งได้อย่างรวดเร็วแต่ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เนื่องจากฝ่ายชาวบ้านระแวงว่าข้าราชการจะเข้าข้างนายทุน บางชุมชนที่มีความขัดแย้งไม่รุนแรงอาจใช้การเจรจายุติปัญหาได้ แต่ควรปรับวิธีการให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายยอมรับคนกลางโดยใช้ “อนุญาโตตุลาการ” จังหวัดอาจออกประกาศกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการระงับข้อพิพาทที่ดินโดยอนุญาโตตุลาการ คู่กรณีจะตั้งบุคคลคนเดียวหรือหลายคน หรือขอให้ศาลตั้งเป็นอนุญาโตตุลาการชี้ขาดข้อพิพาท อนุญาโตตุลาการมีอำนาจกำหนดประเด็นข้อพิพาท ฟังคู่ความ ไต่สวน ตรวจสอบเอกสาร ฟังพยานหรือผู้เชี่ยวชาญ ดำเนินเป็นกระบวนการพิจารณาทางศาล (ถ้าจำเป็น) และชี้ขาดข้อพิพาท คำชี้ขาดให้อยู่ในบังคับตามกฎหมายบัญญัติไว้ และให้นำบทบัญญัติว่าด้วยคำพิพากษาและคำสั่งของศาลมาใช้บังคับโดยอนุโลม ศาลจะพิพากษาคำชี้ขาด ถ้าคำชี้ขาดขัดต่อกฎหมายศาลอาจสั่งให้แก้ไขเสียก่อนก็ได้ แต่ถ้าคู่กรณีไม่สามารถทำความตกลงกันได้ให้ถือว่าข้อตกลงนั้นสิ้นสุดลงและให้ฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาลต่อไป

ชุมชนบ้านปากเตรียมเป็นตัวอย่างที่ใช้การเจรจากับเจ้าของที่ดินจนยุติข้อพิพาทได้ ยิ่งกว่านั้นเจ้าของที่ดินยังเห็นใจยอมขายที่ดินส่วนหนึ่งให้จัดตั้งชุมชนใหม่ สำหรับชุมชนอื่นที่มีความขัดแย้งไม่รุนแรงและคู่กรณีต้องการเจรจาประนีประนอมกันก่อนแต่ไม่มีคนกลาง รัฐบาลควรพิจารณาทดลองใช้ระบบอนุญาโตตุลาการในชุมชนบางแห่งเป็นชุมชนนำร่อง ถ้าได้ผลดีควรสนับสนุนให้คู่กรณีนำไปใช้ในพื้นที่อื่นต่อไป

4.3.2.3 การเร่งรัดบังคับให้ชาวบ้านมีความรู้ด้านกฎหมายที่ดินสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

ตามปกติชาวบ้านควรรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่ดิน รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ของตนตามรัฐธรรมนูญเท่าที่จำเป็น เพื่อปฏิบัติตามกฎหมายได้ถูกต้องและตรวจสอบการทำหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐเพื่อป้องกันสิทธิของตนได้ แต่ปรากฏว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ทั่วประเทศเกือบไม่มีความรู้ดังกล่าว สถาบันการศึกษาสอนเรื่องเหล่านี้น้อยมาก หน่วยงานอื่นก็ไม่ได้ให้ความรู้แก่ชาวบ้านอย่างจริงจัง ชาวบ้านกลับได้รับความรู้จากองค์กรพัฒนาเอกชน หรือทนายความจากสหภาพทนายความที่เดินสายให้ความรู้ตามที่ชาวบ้านร้องขอ รัฐควรกำหนดนโยบายให้สถาบันการศึกษาและหน่วยงานจัดการที่ดินของรัฐเร่งรัดให้ความรู้ด้านให้แก่ชาวบ้านอย่างจริงจังและต่อเนื่องเพื่อช่วยให้ปัญหาด้านที่ดินลดลง

4.3.2.4 การใช้หลักบูรณาการในการจัดการที่ดินของรัฐ

ในอดีตการจัดการที่ดินของรัฐจำนวนมหาศาลของแต่ละหน่วยงานเป็นแบบต่างคนต่างทำแต่ไม่ประสบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันนี้การพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งส่งเสริมการลงทุนด้านอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวทำให้นักลงทุนต้องการที่ดินเพิ่มมากขึ้น การทำเกษตรกรรมขนาดใหญ่ ผลักดันให้เกิดการบุกรุกที่ดินของรัฐอย่างกว้างขวาง ความเสียหายของที่ดินกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในที่ดินที่เกิดจากคนและธรรมชาติเป็นไปอย่างรุนแรง รวมทั้งนโยบายสนับสนุนเอกชนใช้ที่ดินของรัฐทำประโยชน์มีส่วนทำให้การบุกรุกที่ดินของรัฐขยายตัวมากขึ้น การดูแลที่ดินและการแก้ไขปัญหาที่ดินของรัฐจึงมีความยุ่งยากและซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม หน่วยงานดูแลที่ดินของรัฐไม่สามารถทำงานให้มีประสิทธิภาพได้ เนื่องจากมีทรัพยากรการบริหารจำกัดและระบบการทำงานแบบรวมอำนาจโดยไม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายอื่นที่เกี่ยวข้องกับปัญหามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการ รัฐควรปรับแนวทางจัดการที่ดินเป็นการกระจายอำนาจโดยเน้นการทำงานแบบบูรณาการ สนับสนุนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับที่ดินของรัฐ (stakeholders) ทั้งผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา องค์กรชุมชน เครือข่ายชุมชน นักวิชาการ สถาบันการศึกษา องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันบริหารจัดการที่ดินของรัฐ (partners) หน่วยงานดูแลที่ดินของรัฐควรเป็นศูนย์กลางประสานความร่วมมือกับองค์กรหรือบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับที่ดินในชุมชน อาจเริ่มตั้งแต่กำหนดนโยบายจัดการที่ดินในชุมชนของทุกฝ่ายให้สัมพันธ์กัน วางแผนแม่บทและแผนปฏิบัติงานของชุมชนให้สอดคล้องกัน ดำเนินภารกิจของแต่ละฝ่ายให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ตลอดจนประเมินผลการทำงานในทิศทางเดียวกัน นอกจากนั้นอาจบูรณาการทรัพยากรบางอย่างร่วมกัน (share resources) เช่น ข้อมูล เครื่องมือ คน หรือแม้แต่งบประมาณก็ได้

4.3.3 แนวทางแก้ไขปัญหาดินอยู่อาศัยเฉพาะกลุ่มปัญหา ควรดำเนินการภายหลังหมดระยะเวลาผ่อนผันให้อยู่อาศัยชั่วคราวในที่ดินเดิม แต่ยังไม่ได้แก้ไขกฎหมายเพิ่มระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชนหรือให้อำนาจอริยเวนคืนหรือบังคับซื้อที่ดินของเอกชน ส่วนการให้เช่าที่ดินของรัฐเป็นมาตรการที่มีอยู่แล้ว ดังนั้น จังหวัดควรดำเนินการดังนี้ไปก่อน

4.3.3.1 ชุมชนเช่าหรืออยู่อาศัยในที่ดินของเอกชน

1) ร่วมกับตัวแทนชุมชนจัดหาที่ดินแปลงใหม่ให้เช่า โดยให้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีที่ให้ชาวบ้านเช่าที่ดินของรัฐได้ไม่เกิน 30 ปี แล้วออกมติใหม่ให้เช่าได้เท่ากับระยะเวลาให้เอกชนเช่า

2) กรณีสงสัยว่าเอกชนได้เอกสารสิทธิโดยมิชอบ หรือมีกรรมสิทธิ์เกินจริง ต้องให้พิสูจน์สิทธิ หากได้มาโดยมิชอบหรือเกินจริงต้องเพิกถอนที่ดินส่วนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ แล้วให้ผู้ประสบภัยเช่าเท่ากับระยะเวลาให้เอกชนเช่าทำประโยชน์

4.3.3.2. ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีข้อพิพาทกับเอกชน

ชุมชนกลุ่มนี้อยู่ในที่ดินของรัฐที่มีเอกชนอ้างกรรมสิทธิ์แต่ผู้ประสบภัยคัดค้านโดยอ้างว่าได้เอกชนได้เอกสารสิทธิโดยมิชอบ ทุกชุมชนถูกฟ้องขับไล่เป็นคดีที่รื้อการพิสูจน์สิทธิในที่ดิน ถ้าศาลมีคำพิพากษาว่าที่ดินที่พิพาทเป็นของรัฐและเอกชนมีเอกสารสิทธิโดยมิชอบให้เพิกถอนเอกสารสิทธิ แล้วพิจารณาว่าจำเป็นต้องกันที่ดินนั้นไว้ทำประโยชน์ในอนาคตหรือไม่ ถ้าไม่จำเป็นให้นำที่ดินนั้นมาให้ผู้ประสบภัยเช่าในระยะเวลาเท่ากับให้เอกชนเช่า

4.3.3.3. ชุมชนที่ตั้งทับที่ดินของรัฐและเอกชน

หากมีหลักฐานน่าสงสัยว่าเอกชนได้เอกสารสิทธิโดยมิชอบหรือมีกรรมสิทธิ์เกินจริง ต้องให้มีการพิสูจน์สิทธิ ถ้าได้กรรมสิทธิ์โดยมิชอบหรือเกินจริงต้องเพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนนั้น แล้วนำมารวมกับที่ดินของรัฐแล้วพิจารณาว่ามีความจำเป็นต้องใช้ประโยชน์ในที่ดินในอนาคตหรือไม่ ถ้าไม่จำเป็นควรให้ผู้ประสบภัยเช่าในระยะเวลาเท่ากับให้เอกชนเช่า

4.3.3.4. ชุมชนที่อยู่ในที่ดินของรัฐที่มีหน่วยงานเดียวดูแล

1) ถ้ามีผู้เช่าครอบครองทำประโยชน์ก่อนวันประกาศเขตเป็นที่ดินของรัฐหรือก่อนวันสงวนหวงห้ามเช่าทำประโยชน์ จะต้องดำเนินการออกเอกสารสิทธิให้โดยเร็ว

2) ถ้าผู้ประสบภัยเข้ามาครอบครองหลังวันประกาศเขตเป็นที่ดินของรัฐหรือหลังวันสงวนหวงห้ามเช่าทำประโยชน์ ควรพิจารณาว่าจำเป็นต้องสงวนที่ดินไว้ใช้ประโยชน์ในอนาคตหรือไม่ ถ้าไม่จำเป็นควรให้ชุมชนเช่าในระยะเวลาเท่ากับให้เอกชนเช่า

4.3.3.5. ชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหลายหน่วยงานดูแล และ

4.3.3.6. ชุมชนในที่ดินของรัฐที่ไม่มีหน่วยงานดูแล

ควรตรวจสอบว่าหน่วยงานใดดูแลรับผิดชอบ แล้วดำเนินการเช่นเดียวกันชุมชนในที่ดินของรัฐที่มีหน่วยงานเดียวดูแล

กรณีที่เห็นว่ามีความจำเป็นต้องกันที่ดินนั้นไว้ทำประโยชน์ในอนาคต จังหวัดควรร่วมกับตัวแทนชุมชนจัดหาที่ดินแปลงใหม่ให้เช่า โดยให้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีที่ให้ชาวบ้านเช่าที่ดินของรัฐได้ไม่เกิน 30 ปี แล้วออกมติใหม่ให้เช่าได้เท่ากับระยะเวลาให้เอกชนเช่า

กรณีที่ได้มีการแก้ไขกฎหมายกำหนดให้มีระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชน หรือให้มีการผ่อนซื้อที่ดินที่เวนคืนจากเอกชนหรือกรณีอื่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว ต้องให้ผู้ประสพภัยที่เช่าที่ดินของรัฐอยู่อาศัยเลือกที่จะเช่าต่อไป หรือจะขอยู่อาศัยโดยระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชน หรือผ่อนซื้อที่ดินจากรัฐ